

Ковальчук Аліна,

Національний університет «Острозька академія»

СВІТОГЛЯДНА АРХАЇЗОВАНІСТЬ РАНЬОЇ ТВОРЧОСТІ М.В.ГОГОЛЯ

Розглядається відображення архетипних уявлень, вірувань та традицій українського народу у творах письменника, особливості національного колориту, ідентифікація митця.

Ключові слова: *архаїчність, ідентифікація, міфологія, архетип, модель світу.*

Рассматривается отображение архетипных представлений, верований, традиций украинского народа в произведениях писателя, особенности национального колорита, идентификация художника.

Ключевые слова: *архаичность, идентификация, мифология, архетип, модель мира.*

The archetypal conceptions, beliefs, traditions of the Ukrainian nation are observed in the works by the writer as well as the peculiarities of national colouring, the identification of the artist.

Key words: *archaism, identification, mythology, archetype, world model.*

«Для росіян він став Николай Васильевич, для українців – Микола Васильович, римські друзі називали його сеньйор Ніколо, а для людськості він просто Гоголь, великий чародій слова, прозорливець з даром проникати в найпотаємніші глибини людської душі», – зазначав у своїй доповіді на міжнародному симпозиумі на тему «Гоголь і європейська культура» Олесь Гончар [1, с. 237].

Українські світоглядні архетипи сформували художню концепцію світу, відтворену в творчості М. В. Гоголя. Спрямованість письменника до глибинних шарів народної свідомості, первісних уявлень українців про навколишній світ знайшла своє відображення в його ранніх повістях, але й не зникла у подальшій творчій діяльності.

За словами літературознавця академіка О. Білецького, «рання творчість М. Гоголя наповнена образами й мотивами української словесності минулого, які його народ проніс через свої покоління» [5, с. 8]. Знайомі автору пісні лунали над його колискою; первісна, природна мова з її ароматом, красою, чарівністю була йому відома з дитинства. З творів такого сина українського народу не тільки земляк, але й російський читач полюбив і розкішний день українського літа, і ніч, і «дивне повітря», що розливає «океан пахощів», і «пишний Дніпро, якому немає рівної ріки в світі» [2, с. 142]. Письменникові притаманне земне, пристрасне, язичницьке преклоніння перед праматір'ю Природою.

Модель світу, створена творчою уявою митця, містить у собі наріжні елементи світобудови, характерні для архаїчного світогляду українців. Наукові праці дослідників української міфологічної школи М. Максимовича, М. Костомарова, О. Потебні, О. Котляревського та багатьох інших висвітлюють наявність понять «вищої» та «нижчої» міфології. «Противоположное ... существу светлomu, животворному, доброму было мрачное, смертоносное, злобное, которое называлось Чернобогом» [4, с. 23]. «Первісна свідомість моделює світ, будуючи його на універсальних опозиціях між сакральним і мирським» [7, с. 62], темрявою і світлом, злом і добром, і боротьба між ними виявляється як у фізичній сфері, так і в моральній. Такий принцип є універсальним майже у всіх віруваннях. Відображенням цілісної будови Всесвіту, яка була притаманна не тільки світогляду слов'ян, але й всіх індоєвропейських народів, була модель триединої вертикальної структури Всесвіту – трьох царств: неба (Боги), землі (люди), підземного світу (Предки).

Одним із цікавих символічних образів є світове дерево. Впродовж цілої історичної епохи воно символізувало структуру світу, його просторову і часову організацію: співвідношення «верх-середина-низ» відповідало поняттю «майбутнє-сучасне-минуле», ставши символом поєднання верхнього, горішнього, світу і землі.

Еквівалентом язичницькому дереву став гоголівський образ драбини, «лествици на небесі», взятий із дійства Страшного суду. «А кажуть, проте, що є десь, у якійсь землі, теж дерево, що шумить верховіттям у самому небі, і Бог сходить ним на землю вночі саме проти Великодня», – промовляє Галя до свого коханого («Травнева ніч»). – «Ні, Галю, у Бога є довга драбина од неба аж до землі. Її ставлять

проти Великодня святі архангели; і скоро Бог ступить на перший щабель, усі нечисті духи полетять стрімголов; купами попадають у пекло...» [2, с. 56]. Впродовж цілої історичної епохи образ світового дерева, або світового стовпа, або світової гори символізував структуру світу.

Тричастинна організація світу з горою – верхом і проваллям – низом стає очевидною в чарівний момент добування скарбу героєм «Зачарованого місця»: «Кругом провалля, коло ніг – безодня; над головою нахилилась гора, от-от, здається, гупне на нього!» [2, с. 196].

Прихована буденністю й організація світу в горизонтальній площині, змальована в повісті «Страшна помста». Центром цієї землі, як і в слов'янській міфології, так і в М. Гоголя, є Карпати, де відбувається зав'язка повісті і де знаходяться священні гаї далеких пращурів. «За Києвом з'явилося небачене чудо ... раптом стало видно далеко у всі кінці світу. Вдалині засинів Лиман, за Лиманом розливалось Чорне море. Бувалі люди впізнали й Крим, що горою підносився з моря, і болотяний Сиваш. Ліворуч видно було землю Галицьку» [2, с. 160].

Отже, художній світ ранніх повістей М. Гоголя змальовано за законами національного світогляду. В них домінує народний тип мислення, архаїчне світосприйняття, притаманне українському суспільству першої половини XIX століття. Саме національний фольклор став для митця джерелом для створення його власної авторської міфології.

Література:

1. Вінок М. В. Гоголю: Гоголь і час: Збірник. – Х. : Прапор, 1986. – 252 с.
2. Гоголь М.В. Вечори на хуторі біля Диканьки. – К. : Молодь, 1982. – 200 с.
3. Грабович Г. Гоголь і міф України / Сучасність. – 1994. – №9. – С. 77-94.
4. Костомаров Н. Славянская мифология. Исторические монографии и исследования. – М. : Чарли, 1994. – 668 с.
5. Мазуркевич О. Р. Наша національна гордість Микола Гоголь як український письменник // Відродження. – 1995. – №4. – С. 3-9.
6. Максимович М. У пошуках омріяної України. Вибрані українознавчі твори. – Київ : Либідь, 2003. – 360 с.
7. Моклиця М. Міф як альтернативна реальність в літературі XX століття / Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах, 2001. – №1. – С. 57-68.